

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
науково-педагогічної роботи

Майя НІКОЛАЄВА

«*вересня*» 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЛОБІЮВАННЯ ТА АДВОКАЦІЯ
В ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Рівень вищої освіти:

другий (магістерський) рівень

Галузь знань:

С – Соціальні науки, журналістика,
інформація та міжнародні відносини

Спеціальність:

С2 – Політологія

Освітньо-професійна програма:

Політологія

ОНУ
2025-2026 н.р.

Розробники: **УЗУН Юлія** – д. політ. н., проф. кафедри політології.

Завідувач кафедри

(підпис)

Погоджено із гарантом ОПП Політологія

(підпис)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) ФМВПС

Протокол № 1 від « 29 » серпня 2025 р.

Голова НМК

(підпис)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від «__» ____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № ____ від «__» ____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище та ініціали)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2 ІНДЗ – дослідження та презентація спеціальної теми.	Галузь знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» Спеціальність С2 «Політологія» Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Обов'язковий освітній компонент	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
		16 – год.	6 – год.
		Практичні заняття	
		14 – год.	4 – год.
		Самостійна робота	
		60 – год.	80 – год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - 30 год.	
		Форма підсумкового контролю: залік	

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна включена до переліку основних освітніх компонентів освітньо-професійної програми (ОПП) для *другого (маістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю С 2 «Політологія»*.

Метою навчальної дисципліни «Лобіювання і адвокація в політичних процесах» є опанування здобувачами вищої освіти науково-історичних, теоретико-методологічних засад дослідження феномену лобізму, набуття знань про практичні аспекти лобіювання і адвокації, формування вмінь і навичок аналізу та впровадження лобістських стратегій у політичних процесах, а також розуміння регуляторних режимів та етичних стандартів у сфері лобізму.

Завданнями навчальної дисципліни є: ознайомити студентів з основними концепціями та теоріями лобіювання, адвокації та представництва в політичній науці; дослідити історичний розвиток та еволюцію лобістських практик у контексті демократичних процесів; на основі теорій, що існують в політичних науках проаналізувати вплив політичної поведінки груп суспільних інтересів на логіку колективних дій; проаналізувати різні види лобіювання (інсайдерське та аутсайдерське) та їх застосування в політичних процесах; розглянути стратегії та техніки втручання лобістів у політичну діяльність; дослідити процеси професіоналізації лобістської діяльності та формування стандартів регулювання; проаналізувати практики комунікаційного менеджменту та управління конфліктом інтересів на державній службі; проаналізувати вплив політичних інституцій на формування лобістської еліти та зміну репутаційного статусу лобіювання; розглянути моделі регулювання лобізму та їх ефективність у запобіганні корупційним практикам; дослідити міжнародні стандарти та рекомендації щодо прозорості та доброчесності у лобіюванні; провести порівняльний аналіз регуляторних моделей лобізму в різних країнах; ознайомитися зі стандартами корпоративної етики та етики урядування в європейських країнах та США; проаналізувати транснаціональний лобізм та його вплив на зовнішню політику; розглянути законодавчі акти, що регулюють діяльність іноземних агентів, та їх застосування у міжнародних відносинах; дослідити систему представництва організованих інтересів та регуляторний режим лобіювання в Україні; проаналізувати історичний розвиток законотворчої діяльності у сфері лобізму та сучасні підходи до його регулювання.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування наступних **компетентностей**:

Інтегральної компетентності (ІК): Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру у політичній сфері, що характеризуються невизначеністю умов і вимог, із застосуванням фахових досліджень та/або здійснення інновацій.

Загальних компетентностей (ЗК):

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК07. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

Спеціальних (фахових) компетентностей (СК):

СК01. Усвідомлення природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.

СК04. Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК07. Спроможність ефективно виконувати політико-організаційні, експертно-аналітичні та консультатійні функції на національному та міжнародному рівні.

Додаткові компетентності:

СК 09. Спроможність комплексно використовувати на практиці технології електорального менеджменту та маркетингу, лобіювання та адвокації в політичних процесах.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН 01. Застосовувати для розв'язування складних задач політології розуміння природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи розвиток уявлень про політику та її сучасні інтерпретації, особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту.

ПРН 02. Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань.

ПРН 06. Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

ПРН 08. Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері політології та з дотичних до неї міждисциплінарних напрямів з урахуванням методологічних, економічних, соціальних, правових та етичних аспектів.

Додаткові прогнозовані результати навчання:

ПРН 10. Застосовувати спеціалізовані теоретичні знання та практичні навички електорального менеджменту та маркетингу, лобіювання та адвокації в політичних процесах

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: основні концепції та теорії лобіювання, адвокації та представництва в політичній науці, включаючи теорії політичного інтересу, політичного плюралізму, загальної теорії груп, плюралістичної теорії розвитку впливових груп, теорії зацікавлених груп та теорії суспільного вибору, а також як ці теорії пояснюють функціонування лобізму та його роль у політичних процесах; історичний розвиток лобістських практик у контексті демократичних процесів і як політичні та соціальні зміни вплинули на сучасні лобістські практики; механізм впливу політичної поведінки груп суспільних інтересів на логіку колективних дій, включаючи аналіз мотивів, стратегій та тактик цих груп; види лобіювання (інсайдерське та аутсайдерське), стратегії та техніки втручання лобістів у політичну діяльність, а також як лобісти планують і реалізують свої кампанії та взаємодіють з політичними акторами та інституціями; історію професіоналізації лобістської діяльності, формування стандартів і етичних норм, а також їх регулювання на національному та міжнародному рівнях; практики комунікаційного менеджменту та управління конфліктом інтересів на державній службі, а також вплив політичних інституцій на формування лобістської еліти та зміну репутаційного статусу лобіювання; моделі регулювання лобізму і їх ефективність у запобіганні корупційним практикам, міжнародні стандарти та рекомендації щодо прозорості та доброчесності (включаючи рекомендації ОЕСР і GRECO), а також критерії порівняльного аналізу регуляторних моделей у США, Канаді та європейських країнах; стандарти корпоративної етики та етики урядування; суть феномену транснаціонального лобізму та його вплив на зовнішню політику, а також законодавчі акти, що регулюють діяльність іноземних агентів у міжнародних відносинах.

вміти: оцінювати та аналізувати основні теоретичні підходи до вивчення лобізму та адвокації; застосовувати знання про лобістські стратегії та техніки у практичних ситуаціях; орієнтуватися у різних моделях регулювання лобізму та адвокації на національному та міжнародному рівнях; критично аналізувати регуляторні режими та стандарти доброчесності у лобістській діяльності; професійно здійснювати лобістську та адвокаційну діяльність, дотримуючись етичних стандартів та принципів прозорості.

Практична складова вивчення дисципліни «Лобіювання і адвокація в політичних процесах» включатиме: 1) аналіз регіональних процесів Півдня України, що дозволить студентам дослідити лобістські практики, які використовуються місцевими організаціями та громадськими групами для впливу на регіональну політику. Це включатиме вивчення успішних кейсів лобіювання та адвокації в регіоні (у сфері екології, інфраструктури чи

економічного розвитку), а також розробку студентами власних проектів лобіювання з урахуванням специфіки Півдня України, таких як Одеса та інші міста регіону; 2) моделювання лобістських кампаній, розробляючи та моделюючи стратегії для вирішення конкретних проблем регіону, таких як покращення екологічної ситуації у прибережних районах, розвиток транспортної інфраструктури, захист культурної спадщини. Практичні завдання включатимуть планування стратегії, вибір цільової аудиторії, підготовку комунікаційних матеріалів та проведення зустрічей з місцевими політиками.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1:

Теоретичні та практичні аспекти лобізму і адвокації в політичних процесах

ТЕМА 1. Лобіювання, адвокація, представництво та лобізм в політичних процесах: історико-теоретичні та методологічні засади аналізу. Концептуалізація та інтерпретація понять «лобіювання», «адвокація», «представництво» та «лобізм» в політичній науці. Лобізм та лобіювання в контексті демократичного транзиту. Організовані інтереси та держава. Методологічні основи дослідження лобізму. Формування теорії «політичного лобізму» як «теорії раціональної дії» через новітні тлумачення теорій «політичного інтересу», «політичного плюралізму», «загальної теорії груп», «плюралістичної теорії розвитку впливових груп», «теорії зацікавлених груп», «теорії суспільного вибору» та інших.

ТЕМА 2. Феномен та індустрія лобізму. Політичні поведінка груп суспільних інтересів. Логіка колективних дій. Інсайдерське та аутсайдерське лобіювання. Лобіювання в невизначеному діловому та регуляторному середовищі. Анатомія «глибинної держави». Таргетування в політичних мережах та моделі мобілізації груп інтересів до процесу формування національної політики. Низовий лобізм. Астротурфінг. Лобістські стратегії та техніки втручання. Кого Ви знаєте проти того, що ви знаєте. Корпоративний лобізм. Становлення лобізму як феномену системних політико-економічних відносин Лобізм як макropolітичне явище.

ТЕМА 3. Інституціоналізація лобізму. Становлення стандартів та практик регулювання в умовах конфліктів демократичного представництва. Прихований вплив та привілейований доступ. Стратегічні диверсії в політичній комунікації. Управління конфліктом інтересів на державній службі. Комунікаційний менеджмент та адвокація: професія та мистецтво «ідеального лобіста». Професоналізація лобістської діяльності. Політичні інституції: вплив на формування професійної лобістської еліти. Зміна репутаційного статусу лобіювання. Екологія представництва інтересів. Лобістські спільноти та їх практики. Історичний процес формування принципів доброчесності та прозорості у лобіюванні. Лобізм як «представництво інтересів». Адвокація в політичних процесах. Парламентський та урядовий лобізм.

Змістовий модуль 2:

Регуляторні моделі та міжнародні стандарти лобізму

ТЕМА 4. Регуляторні режими лобістських практик. Системи управління доброчесністю та регулювання лобіювання. Порівняльний аналіз регуляторних моделей. Стандарти вимірювання (індексації) ефективності лобістського регулювання. Режими високої, помірної та низької надійності в регулюванні лобіювання та запобіганні неправомірному вирішенню конфліктів інтересів. Індекс сприйняття корупції. Глобальний барометр корупції. Діяльність Групи держав проти корупції (GRECO, Group of States against Corruption). Рекомендації Організації Економічного співробітництва та розвитку (OECD) щодо принципів прозорості лобіюванні. Рекомендації ОЕСР щодо постдержавного працевлаштування та контролю за процесами «оберткових дверей». Впровадження принципів ОЕСР щодо прозорості та доброчесності.

ТЕМА 5. Моделі регулювання лобіювання. Основні моделі регулювання лобізму. Порівняльний аналіз регуляторних реформ. Системи високої надійності управління ризиками в регулюванні лобіювання: управління доброчесністю в США та Канаді. Системи помірної та низької надійності регулювання лобізму в Європі. Стандарти Ради Європи щодо корпоративної етики, етики урядування та парламентської діяльності. Трансформація демократичного балансу між державою, ринком та суспільством в Європі. Європейські ініціативи щодо стандарту прозорості урядування. Лобіювання та лобізм в ЄС: становлення правил та сучасний протокол регулювання. Кодекси етики, реєстри прозорості та міжвідомчі угоди між інституціями ЄС щодо регулювання практик лобіювання.

ТЕМА 6. Феномен лобізму в міжнародних відносинах. Зовнішня політика та транснаціональний лобізм. Корпоративний транснаціональний лобізм. Феномен етнічного транснаціонального лобізму. Закон про реєстрацію іноземних агентів (FARA, 1938) в США: контроль політичної діяльності іноземців у США. Лобізм як транснаціональна діяльність в умовах глобалізації: стратегія та тактики втручання. Глобальні ініціативи з фіскальної прозорості. Антикорупційні тенденції: передовий досвід в США та Європі.

ТЕМА 7. Регулювання лобізму в Україні. Організовані інтереси та система їх представництва в Україні. Історичний огляд законотворчої діяльності щодо впровадження міжнародних стандартів та практик доброчесності та прозорості урядування. Режим регулювання лобіювання в Україні.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (денне відділення)					Кількість годин (заочне відділення)				
Т	Назва	Усь ого	Лек ції	Пра кт.	Ін д.	Са м.	Усь ого	Лек ції	Пра кт.	Ін д.	Са м.
Модуль 1											
Змістовний модуль 1											
T.1	Лобіювання, адвокація, представництво та лобізм в політичних процесах: історико-теоретичні та методологічні засади аналізу	12	2	2	4	4	12	0,5	0,5	4	7
T.2	Феномен та індустрія лобізму	12	2	2	4	4	12	0,5	0,2	4	7
T.3	Інституціоналізація лобізму. Становлення стандартів та практик регулювання в умовах конфліктів демократичного представництва	12	2	2	4	4	13	1	1	4	7
	Разом за змістовним модулем 1	36	6	6	12	12	37	2	2	12	21
Змістовний модуль 2											
T.4	Регуляторні режими лобістських практик	16	4	2	4	6	13,5	1	0,5	4	8
T.5	Моделі регулювання лобіювання	12	2	2	4	4	12,5	1	0,5	4	7
T.6	Феномен лобізму в міжнародних відносинах	12	2	2	4	4	12,5	1	0,5	4	7
T.7	Регулювання лобізму в Україні	14	2	2	6	4	14,5	1	0,5	6	7
	Разом за змістовним модулем 2	54	10	8	18	18	53	4	2	18	29

Усього годин	90	16	14	30	30	90	6	4	30	50
				60					80	

5. Теми практичних занять

Назви змістовних модулів і тем	Годин (денна форма)	Годин (заочна форма)
ТЕМА 1. Лобіювання, адвокація, представництво та лобізм в політичних процесах: історико-теоретичні та методологічні засади аналізу. Концептуалізація та інтерпретація понять. Лобізм та лобіювання в контексті демократичного транзиту. Організовані інтереси та держава.	2	0,5
ТЕМА 2. Феномен та індустрія лобізму. Політичні поведінка груп суспільних інтересів. Становлення лобізму як феномену системних відносин. Анатомія «глибинної держави». Таргетування в політичних мережах. Моделі мобілізації груп інтересів. Логіка колективних дій. Інсайдерське та аутсайдерське лобіювання. Лобіювання в невизначеному діловому та регуляторному середовищі. Корпоративний лобізм. Низовий лобізм. Лобістські стратегії та техніки втручання.	2	0,2
ТЕМА 3. Інституціоналізація лобізму. Становлення стандартів та практик регулювання в умовах конфліктів демократичного представництва. Комунікаційний менеджмент та адвокація: професія та мистецтво «ідеального лобіста». Формування принципів доброчесності та прозорості у лобіюванні. Адвокація в політичних процесах. Парламентський та урядовий лобізм. Управління конфліктом інтересів в державних інституціях.	2	1
Разом за змістовним модулем 1	6	2
ТЕМА 4. Регуляторні режими лобістських практик. Регуляторні режими лобіювання. Стандарти вимірювання (індексації) ефективності лобістського регулювання. Діяльність Групи держав проти корупції (GRECO). Рекомендації Організації Економічного співробітництва та розвитку (OECD) щодо принципів прозорості та чесності у лобіюванні. Впровадження принципів ОЕСР щодо прозорості та доброчесності.	2	0,5
ТЕМА 5. Моделі регулювання лобіювання. Моделі регулювання лобізму. Системи високої надійності управління ризиками в регулюванні лобіювання: управління доброчесністю в США та Канаді. Системи помірної та низької надійності регулювання лобізму в Європі. Стандарти Ради Європи щодо корпоративної етики. Лобіювання та лобізм в ЄС: становлення правил та сучасний протокол регулювання.	2	0,5
ТЕМА 6. Феномен лобізму в міжнародних відносинах. Зовнішня політика та транснаціональний лобізм. Законодавче регулювання політичної діяльності іноземців. Глобальні ініціативи з фіскальної прозорості. Антикорупційні тенденції: передовий досвід держав світу.	2	0,5
ТЕМА 7. Регулювання лобізму в Україні. Організовані інтереси та система їх представництва в Україні. Процес законотворчості щодо впровадження міжнародних стандартів. Режим регулювання лобіювання.	2	0,5
Разом за змістовним модулем 2	8	2
Усього годин	14	4

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (денна форма)		Кількість годин (заочна форма)	
№	Назва	Інд	Сам	Інд	Сам
Змістовий модуль 1:					
Теоретичні та практичні аспекти лобізму і адвокації в політичних процесах					
Т. 1	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Напишіть есе на тему «Еволюція концепцій лобіювання та адвокації в політичній науці». Включіть історичний розвиток понять і їх вплив на сучасні політичні процеси. ІНДЗ: Розробіть порівняльний аналіз теорій «політичного інтересу» та «плюралістичної теорії розвитку впливових груп», акцентуючи на їхньому внеску в розуміння лобізму.	4	4	4	7
Т. 2	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; проведіть дослідження і підготуйте доповідь на тему «Вплив інсайдерського та аутсайдерського лобіювання на політичні рішення». Проаналізуйте конкретні приклади з сучасної політичної практики. ІНДЗ: Напишіть аналітичну статтю на тему «Анатомія «глибинної держави» і її вплив на формування лобістських стратегій». Включіть конкретні кейси і теоретичні моделі.	4	4	4	7
Т. 3	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу; підготуйте дослідження на тему «Становлення стандартів та практик регулювання лобізму в умовах демократичного представництва». Оцініть вплив цих стандартів на прозорість і доброчесність у політичному процесі. ІНДЗ: Вивчіть і проаналізуйте вплив політичних інституцій на формування професійної лобістської еліти. Розробіть рекомендації щодо підвищення репутаційного статусу лобіювання.	4	4	4	7
	Разом за змістовним модулем 1	12	12	12	21
Змістовий модуль 2: Регуляторні моделі та міжнародні стандарти лобізму					
Т. 4	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Проаналізуйте моделі регулювання лобізму в різних країнах. Підготуйте звіт, в якому порівняєте моделі високої, помірної та низької надійності регулювання. ІНДЗ: Розробіть критичний огляд рекомендацій ОЕСР і GRECO щодо прозорості лобіювання, оцінюючи їх впровадження в національні законодавства.	4	6	4	8
Т. 5	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Напишіть аналітичну статтю про системи управління доброчесністю в регулюванні лобіювання в США та Канаді. Оцініть ефективність цих систем у порівнянні з європейськими	4	4	4	7

	моделями. ІНДЗ: Проаналізуйте європейські ініціативи щодо стандарту прозорості урядування та їх вплив на практики лобіювання в ЄС. Розробіть пропозиції щодо вдосконалення існуючих стандартів.				
Т. 6	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Розробіть дослідження на тему «Корпоративний транснаціональний лобізм і його вплив на зовнішню політику». Підкріпіть дослідження конкретними прикладами. ІНДЗ: Проведіть аналіз ефективності Законодавства США про реєстрацію іноземних агентів (FARA) в контексті транснаціонального лобізму.	4	4	4	7
Т. 7	Опрацюйте презентацію лекційного заняття та рекомендовану літературу. Підготуйте огляд історії законотворчої діяльності в Україні щодо лобізму. Включіть аналіз впровадження міжнародних стандартів і практик доброчесності. ІНДЗ: 1) Розробіть рекомендації щодо удосконалення регуляторного режиму лобіювання в Україні, ґрунтуючись на міжнародних практиках та стандартах; 2) проаналізуйте регіональні процеси Півдня України (в обраній вамі сфері), досліджуючи лобістські практики, які використовуються місцевими організаціями та громадськими групами для впливу на регіональну політику. Опишіть успішні кейси лобіювання та адвокації в регіоні (у сфері екології, інфраструктури чи економічного розвитку); 3) Розробіть власну стратегію лобіювання з урахуванням специфіки Півдня України, таких як Одеса та інші міста регіону в певній сфері; 4) Змодельуйте лобістську кампанію, розробляючи та моделюючи стратегії для вирішення конкретних проблем регіону, таких як покращення екологічної ситуації у прибережних районах, розвиток транспортної інфраструктури, захист культурної спадщини.	6	4	6	7
	Разом за змістовним модулем 2	18	18	4	8
	Усього годин	30	30	30	50
		60		80	

В якості самостійної роботи здобувач може пройти професійні курси/тренінги, професійне стажування, онлайн-курси, громадянську освіту, отримати відповідний сертифікат на освітніх платформах, що може бути зараховано як періодичний, поточний та фрагмент підсумкового контролю. Пропонуються до розгляду такі курси, які можуть бути визнані як періодичний, поточний контроль та/або бонусні бали (за бажанням здобувача):

Назва освітньої платформи, назва онлайн курсу, короткий опис, посилання*	Компетентності та результати навчання, що формуються	Кількість годин
<u>Прометеус:</u> <u>Зрозуміло про конфлікт інтересів</u> Курс розглядає правові механізми виявлення, запобігання та врегулювання конфліктів інтересів у діяльності суддів, депутатів та посадових осіб, надаючи практичні інструменти для забезпечення їх ефективного дотримання. https://prometheus.org.ua/prometheus-free/conflict-awareness-nazk/	ЗК07. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми. СК04. Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.	Відповідно до програми курсу

**Здобувач може самостійно обрати ресурси, які будуть відповідати навчальній дисципліні. Для зарахування в якості періодичного, поточного або фрагмента підсумкового контролю здобувач має подати документ, що підтверджує неформальну освіту, програму, зробити опис компетентностей та результатів навчання, сформованих під час неформальної освіти. Викладач залишає за собою право перевірити сформованість перелічених компетентностей та результатів навчання.*

До самостійної роботи відноситься: [1] – підготовка до лекцій, практичних занять; [2] – опрацювання лекційного матеріалу; [3] – самостійне опрацювання літератури; [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді, презентації;

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА вивчення дисципліни «Лобіювання і адвокація в політичних процесах» включає:

- 1) аналіз регіональних процесів Півдня України, що дозволить студентам дослідити лобістські практики, які використовуються місцевими організаціями та громадськими групами для впливу на регіональну політику. Це включатиме вивчення успішних кейсів лобіювання та адвокації в регіоні (у сфері екології, інфраструктури чи економічного розвитку), а також розробку студентами власних проєктів лобіювання з урахуванням специфіки Півдня України, таких як Одеса та інші міста регіону;
- 2) моделювання лобістських кампаній, розробляючи та моделюючи стратегії для вирішення конкретних проблем регіону, таких як покращення екологічної ситуації у прибережних районах, розвиток транспортної інфраструктури, захист культурної спадщини. Практичні завдання включатимуть планування стратегії, вибір цільової аудиторії, підготовку комунікаційних матеріалів та проведення зустрічей з місцевими політиками;

9.МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- СЛОВЕСНІ ТА НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (демонстрація презентацій, робота з картами, картоїдами);
- ПРАКТИЧНІ (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; комплексних розробок (багатофакторний аналіз стану ТПУ); метод проєктування);
- ІНТЕРАКТИВНІ методи навчання (використовуються під час лекційних, практичних занять);
- КОЛЕКТИВНЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ (колективне обговорення з використанням дискурсивних практик, виконання ІНДЗ, презентація виконаних ІНДЗ та результатів самостійної роботи).

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекцій, роботу з навчальною та спеціальною літературою, практичні заняття, групові колоквиуми, індивідуальні консультації. Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль:

- усний: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- письмовий: оцінювання якості виконання самостійної роботи (письмові відповіді на питання) за темами;

Періодичний контроль:

- тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (тестування).

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями теми на практичному занятті, участь в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання ІНДЗ за однією із запропонованих тем, доповідь, презентація	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 5

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями теми на занятті, участь в обговоренні питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і джерел.
	1-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання апарату і літературних джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; вміє знаходити найбільш адекватні форми розв'язання суперечностей; здатний публічно представити матеріал.
Виконання ІНДЗ за однією з тем: доповідь та демонстрація презентації	0 балів	Не зараховуються реферати (довідки) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	2 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте не опрацьована актуальність, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал представлений поверхньо, у висновку - загальні висновки (або відсутні), тема не розкрита, робота не відповідає вимогам.
	3 бали	Доповідь та презентація - самостійні, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми із зазначенням невіршених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані самостійні висновки, тема загалом розкрита, містить посилання на джерела.
	5 балів	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита із зазначенням невіршених раніше аспектів, об'єкт і предмет правильно визначені, теоретичний аналіз ґрунтовний та самостійний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, підкріплені доказами,

		інформація на слайдах подана переважно схематично, містить посилання на джерела, які відповідно оформлені та є актуальними.
Контрольна робота за змістовними модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	0-5 балів	В двох контрольних модульних роботах по 5 запитань. Кожна правильна відповідь - 1 бал.

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- ☐ Робоча програма
- ☐ Силабус
- ☐ Презентації до лекційних занять
- ☐ Google-class; Google-Test

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття лобіювання, адвокації та лобізму в політичних процесах
2. Історико-теоретичні засади аналізу лобізму
3. Лобізм в контексті демократичного транзиту
4. Організовані інтереси та держава
5. Теорії політичного інтересу та їх вплив на лобізм
6. Теорія політичного плюралізму
7. Загальна теорія груп та її значення для лобізму
8. Плюралістична теорія розвитку впливових груп
9. Теорія зацікавлених груп
10. Теорія суспільного вибору в контексті лобізму
11. Політична поведінка груп суспільних інтересів
12. Логіка колективних дій у лобізмі
13. Інсайдерське та аутсайдерське лобіювання
14. Лобіювання в умовах невизначеного ділового та регуляторного середовища
15. Анатомія «глибинної держави».
16. Прихований вплив та привілейований доступ у лобізмі
17. Таргетування в політичних мережах
18. Моделі мобілізації груп інтересів
19. Низовий лобізм. Астротурфінг як форма лобістської діяльності
20. Лобістські стратегії та техніки втручання
21. Корпоративний лобізм
22. Інституціоналізація лобізму
23. Екологія представництва інтересів
24. Стандарти та практики регулювання лобіювання
25. Стратегічні диверсії в політичній комунікації
26. Управління конфліктом інтересів на державній службі
27. Комунікаційний менеджмент та адвокація
28. Зміна репутаційного статусу лобіювання. Професіоналізація лобістської діяльності.
29. Вплив політичних інституцій на формування лобістської еліти
30. Принципи доброчесності та прозорості у лобіюванні
31. Адвокація в політичних процесах
32. Парламентський та урядовий лобізм
33. Регуляторні режими лобістських практик
34. Системи управління доброчесністю та регулювання лобіювання
35. Індексація ефективності лобістського регулювання
36. Глобальний барометр корупції

37. Рекомендації ОЕСР і GRECO щодо прозорості лобіювання
38. Постдержавне працевлаштування та «обертові двері»
39. Моделі регулювання лобізму у США та Канаді
40. Регулювання лобізму в Європі
41. Лобіювання в ЄС: сучасні протоколи та правила
42. Кодекси етики та реєстри прозорості у лобіюванні
43. Транснаціональний лобізм
44. Регулювання лобізму в Україні: історія та сучасний стан

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ

Поточний та періодичний контроль								Підсумковий Контроль	Сума балів
	Змістовний модуль 1			Змістовний модуль 2				Загалом балів	залік
Теми	T 1	T 2	T 3	T6	T5	T6	T7		
Практ	5	5	5	5	5	5	5	35 балів	
ІНДЗ	три ІНДЗ (15)			чотири ІНДЗ (20)				35 балів	
Контр. роботи	за 1 модулем (10 балів)			за 2 модулем (10 балів)				20 балів	
	40			50				90	10
									100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

- Євченко Р. І. Інституціоналізація лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів : дис. ... д-ра філософії : 052 – Політологія. Одеса, 2025. 243 с.
- Гросфельд О. В. Становлення лобізму в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02. Сімферополь, 2019. 209 с.
- Базілевич Д., Нестерович В., Федоренко В. Становлення інституту лобіювання в Україні: основні принципи та підходи. *Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку. Науково-інформаційне видання*; Інститут професійного лобіювання та адвокати. – К.: ФОП Москаленко, 2015. 111 с. URL: https://issuu.com/irf_ua/docs/dp-2015-10
- Бризицький М. Правовий механізм лобіювання: загально-теоретична порівняльно-правова характеристика : автореф. дис... к.ю.н. : 12.00.01.: Львів, 2017.
- Годний С. П. Інститут лобізму в політиці як чинник демократизації українського суспільства : дис... к. політ. наук / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2019. 220 с.
- Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн ЄС та США): *Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України* / підгот. А. Паршикова. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>
- Лубінець Д. В. Лобізм у політичній системі: закордонний досвід для України: дис. ... на здобуття ступеню доктора філософії: спец 052 Політологія. Маріупольський державний університет. Маріуполь, 2020. URL: https://mdu.in.ua/Nauch/spetsrada/DOCTOR/disertacija_lubinec.pdf
- Методичні рекомендації «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Київ.: НАЗК, 2021. 127 с. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/Rozyasnennya-KI.pdf>
- Стельмах А. В. Розвиток інституту лобізму в системі забезпечення державної безпеки України. : дис-я... к. н. з держ. управління : 25.00.05. / Національний універ-т цивільного захисту України. Харків, 2021. 213 с.
- Узун Ю.В. Індустрія лобіювання: перспективи порівняльних досліджень. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса Серія «Політичні науки»*. 2023. №8. С. 9-22. DOI 10.31558/2617-0248.2023.8.2
- Lacy-Nicols J., Baradar H., Crosbi E. Lobbying in the Sunlight: A Scoping Review of Frameworks to Measure the Accessibility of Lobbying Disclosures. *IJHPM*. 2024. Vol. 13, Is. 1. P. 1-14. URL: https://www.ijhpm.com/article_4651_43e3b5f9020f5754cb8e9fe5529287b8.pdf
- McGrath C. Lester Milbrath's The Washington Lobbyists, 50 Years On: An Enduring Legacy. *SAGE Journals*. 2017. Vol. 16, Is. 3. DOI: <https://doi.org/10.1177/1478929917699415>
- Chari R., Hogan J., Murphy G., Crepaz M. *Regulating lobbying: A global comparison*. Manchester: Manchester University Press. 2019. 256 p.
- Drutman, L. *The Business of America Is Lobbying: How Corporations Became Politicized and Politics Became More Corporate*. New York: Oxford University Press, 2015. 288 p.
- Dür A., Mateo G. *Insiders Versus Outsiders: Interest Group Politics in Multilevel Europe*. Oxford: Oxford University Press. 2016. 270 p.
- Jeffrey M. The Interest Group Society. Wilcox, Clyde: Routledge. 2018. 268 p.
- Greenwood J. *Interest Representation in the European Union*. New York: Palgrave Macmillan. 2017. 269 p.
- Groll T., Prummer A. *Whom to Lobby? Targeting in Political Networks*. Cambridge-INET Institute, University of Cambridge, Cambridge, UK. 2015. 49 p. URL: https://static1.squarespace.com/static/622744fa1588ee23cc206c1d/t/62276b2be6b8f75640bb97d6/1646750516981/Whom_to_Lobby_June2015_v1.pdf
- Horowitz D., Laksi J. *The new Leviathan : how the left-wing money-machine shapes American politics and threatens America's future*. New York : Crown Forum, 2015. 309 p.

- Joos K. *Convincing Political Stakeholders - Successful Lobbying Through Process Competence in the Complex Decision-Making System of the European Union*, Wiley VCH. 2016. 526 p.
- Joos K. *Lobbying in the New Europe*. Weinheim: WILEY-VCH Verlag, GmbH & Co. KGaA, 2015. URL: https://application.wiley-vch.de/books/sample/3527505970_c01.pdf
- Strickland J. *Multi-Client Lobbying in the American States* : a dissertation submitted in partial fulfillment for the requirements of the degree of Doctor of Philosophy (Political Science) in The University of Michigan, 2019. 171 p. URL: https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/150049/strickl_1.pdf?sequence=1
- Strickland J., Crosson J. *K Street on Main? How Political Institutions Cultivate a Professional Lobbying Elite*. August 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/313903307_K_Street_on_Main_How_Political_Institutions_Cultivate_a_Professional_Lobbying_Elite
- Van Schendelen R. *The Art of Lobbying the EU: More Machiavelli in Brussels*. Amsterdam University Press, March 11, 2015. 388 p.

ДОПОМІЖНА

- Баконіна О., Лопушанська О. Легалізація лобіювання в Україні: що пропонує законодавець? *Юрліга*. 26 березня 2020. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/194079_legalzatsya-lobyuvannya-v-ukran-shcho-proponu-zakonodavets
- Базілевич Д.С. Вплив на владу - наше право чи обов'язок? *Українська (економічна) Правда*. 15 червня, 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/15/674780/>
- Гоцуляк В. М. Формування правових засад політичного лобізму в Україні. *Гілея: Науковий вісник* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 98. С. 391–394.
- Гроші та політика: чи може бути лобізм законним: в чому його відмінність від адвокації? ОПОРА. 03 березня 2023 URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/partii/24591-groshi-ta-politika-chi-mozhe-buti-lobizm-zakonnim-i-v-chomu-iogo-vidminnist-vid-advokatsiyi>
- Демченко П.С. Інститут лобіювання в конституційному праві: політико-правова характеристика. *Науковий огляд*. 2017. №6(38). С.1-16.
- Висновок щодо відповідності проекту Закону №5144-1 від 05.10.2016 вимогам антикорупційного законодавства 07.12.2016. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=60191 (дата звернення: 11.07.2022).
- Висновок на проект Закону України «Про доброчесне лобіювання» / Апарат Верховної Ради України. Головне науково-експертне управління до реєстр. № 10337 від 13.12.2023 Кабінет Міністрів України. 9 с. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2152011> (дата звернення: 15.01.2024).
- Євченко Р. Інституціоналізація лобізму як політика забезпечення представництва інтересів в Європейському Союзі. *Політичне життя*. 2022. Вип.4. С. 31-37. DOI 10.31558/2519-2949.2022.4.4
- Євченко Р. І. Феномен лобізму: інтерпретація природи і моделі організації діяльності. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. № 35. С. 157 – 169. DOI: <http://dx.doi.org/10.18524/2707-5206.2022.35.263730>
- Євченко Р. І. Інституціоналізація лобізму як політика забезпечення представництва інтересів в Європейському Союзі. *Політікус*. 2023. №2. С. 28–38.
- Євченко Р. І. Лобізм в Україні: регулювати не можна заборонити. *Політікус*. 2024. №1 (07.05.2023)
- Євченко Р. І. Феномен лобізму в процесах врегулювання політичних конфліктів. *Трансформація українського суспільства в цифрову еру : матеріали Всеукраїнського круглого столу* (м. Одеса, 25 березня 2022 р.) / каф-ра соціології НУ "ОЮА". Одеса, 2022. С. 45–50.
- Євченко Р. І. Лобізм: сучасні тенденції сприйняття, визнання та інституціоналізації / *Міжнародне співтовариство та Україна в сучасних глобальних цивілізаційних процесах: актуальні економічні, політико-правові, безпекові та соціально-гуманітарні аспекти*: матеріали

доповідей. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 18-19 квітня 2023 року) / за заг. ред.: М.М. Палінчак, М.М. Король, В.В. Химинець. Ужгород: Вид-во УЖНУ «Говерла», 2023. 500 с. С. 377-383.

- Євченко Р. І. Регулювання лобізму в країнах Східної Європи: кейси Польщі, Литви, Латвії / *Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні політичні процеси: глобальні та національні виміри»*. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри=Modern political processes: global and national dimensions : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 30 листопада 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса, 2023. С. 151-158. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>
- Крохмалюк Л. Легалізація лобіювання: що пропонує новий закон. Хто і що зможе лобіювати в Україні після прийняття закону про лобіювання? *Європейська правда*. 10 січня 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/10/708611/> (дата звернення: 13.10.2024).
- Кутишенко О. Дослідження: як олігархи впливають на економіку України. *LB.ua : веб-сайт*. 27.03.2017. URL: https://lb.ua/economics/2017/03/27/362142_doslidzhennya_yak_oligarhi_vplyvayut.html (дата звернення: 12.06. 2022).
- Лубінець Д. В. Французька модель регулювання лобістської діяльності. *Україна у світовому історичному просторі*: зб. матеріалів. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 113–116.
- Лубінець Д. В., Трофименко А. В. Основні тенденції становлення та функціонування лобіювання в США. *Історико-політичні проблеми сучасного світу* : зб. наук. ст. 2019. Вип. 39. С. 156–163.
- Мариняк Ю. Бельгія: лобізм, цинізм та сяйво кривавих діамантів/ Окремі країни ЄС продовжують демонструвати моральне лицемірство. *IQ*. Грудень 19, 2022. URL:<https://iq.net.ua/bielghiaa-lobizm-tsinizm-ta-siaivo-krivavikh-diamantiv/>
- Матвієнко В. Інституціоналізація лобістської діяльності у країнах–членах ЄС на прикладі Австрії, Великої Британії, Німеччини, Франції та Данії. *Міжнародні відносини*. 2015. № 1. С. 11–15.
- Матвієнко В., Сокур С. Інституціоналізація лобістської діяльності в країнах-членах ЄС на прикладі Австрії, Великої Британії, Німеччини, Франції та Данії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 1 (43). С. 10-14.
- Перелік законопроектів, поданих до Верховної Ради восьмого скликання Кабінетом Міністрів України. *Офіційний сайт Кабінету міністрів України*. URL : https://www.kmu.gov.ua/storage/.../sioma_sesiya.docx
- Петрович А. І. Практика законодавчого регулювання лобізму в США, Канаді, Великобританії, Німеччині та Франції. *Юридичний науковий журнал*. 2018. №3. С. 44-46.
- Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України № 1780-IX від 23.09.2021 № 1780-IX. В редакції від 31.03 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Textt>
- Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки Закон України; Стратегія від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
- Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова КМУ №220-2023-п від 04.03.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>
- Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні : проект Закону №3059 від 11.02.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=6812
- Закон України «Про лобіювання» : від 19 груд. 2023 р. № 3606-IX / Відомості Верховної Ради України. 2024. № 18. Ст. 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-20> (дата звернення: 25.08.2025).
- Рекомендація СМ/Рес(2017)2 державам-членам щодо правового регулювання лобістської діяльності в контексті прийняття публічних рішень URL: <https://rm.coe.int/legal-regulation-of-lobbyingactivities/168073ed69>
- Степашко О. П. Основні вектори антикорупційної політики в США. *Українська асоціація Зовнішньої політики УАЗП*. 10 травня, 2022 р. URL: <https://ufpa.org.ua/blog/2331>

- Трофименко А. В. Тенденції розвитку інституту лобізму в політичній системі Канади. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія Історія. Політологія*. 2016. Вип.15. С.323-335.
- Українська Асоціація професіоналів у сферах GR та лобізму провела Міжнародний GR Форум. 04 июня 2021. URL: <https://delo.ua/business/ukrajinska-asociacija-profesionaliv-u-sferah-gr-382765/>
- Шведа О.С. Сучасний стан та тенденції розвитку законодавства і практики України в контексті легалізації лобістської діяльності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 07(201). С. 46-53.
- Щигельська Г. Роль діаспори у лобіюванні національних інтересів України на міжнародній арені. *Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті*: зб. Матеріалів III Міжнародного конгресу. –Львів: Вид-во Львів. Політехніки, 2015. С. 152-157.
- Яровой Т. С. Європейський лобізм, як дороговказ для вітчизняних законотворців: досвід республіки Польща та Литовської республіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1279>
- Яровой Т. Становлення законодавчого регулювання лобізму в США як приклад для України. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 1-2. С. 53-60.
- Berg J., Freund D. EU Legislative Footprint What's the real influence of lobbying? *Transparency International*. 2015. URL:<https://transparency.eu/wp-content/uploads/2016/09/Transparency-05-smalltext-web-1.pdf>
- Berkhout J. Why Interest Organizations Do What They Do: Assessing the Explanatory Potential of 'Exchange' Approaches. *Interest Groups & Advocacy*. 2013. Vol. 2, Is. 2. P. 227–250. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/iga.2013.6>
- Binderkrantz A. S, Kroyer S. Customizing Strategy: Policy Goals and Interest Group Strategies. *Interest Groups & Advocacy* 2012. Vol.1, Is.1. P. 115–138. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/iga.2012.6>
- Bitonti A., Hogan J. Lobbying Regulation / *The Palgrave Encyclopedia of Interest Groups, Lobbying and Public Affairs*. Eds. By P. Harris et al., April 2021. 8 p. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-13895-0_105-1
- Bombardini M., Trebbi F. Competition and Political Organization: Together or Alone in Lobbying for Trade Policy? *Journal of International Economics*. 2012.Vol. 87, No. 1, P. 18–26.
- Castillo A, Moreno A., Almansa Martinez A. Lobbyists in Spain: Professional and Academic Profiles. *Social Sciences*. 2023. Vol.12(4). P. 250-267. University of Malaga, Malaga, Spain. DOI:<https://doi.org/10.3390/socsci12040250>
- Chari R., Murphy G. Regulating Lobbyists: A Comparative Analysis of the United States, Canada, Germany and the European Union. *The Political Quarterly*. July 2017. Vol. 7, Is. 3. P. 422-438. DOI:10.1111/j.1467-923X.2007.00870.x
- Coen D., Grant W., Wilson G. *Lobbying in the European Union: Interest Groups, Lobbying Coalitions, and Policy Change*. Oxford: Oxford Academic, 23 May 2013. P. 9–34.
- Cox A. Ethics in Government: The Cornerstone of Public Trust. *West Virginia Law Review*. 1992. Vol. 94, Is. 2. P. 281-300. URL: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1952&context=wvlr>
- De Bruycker, I. Power and Position: Which EU Party Groups Do Lobbyists Prioritize and Why? *Party Politics*. 2016. Vol. 22, Is. 4. P. 552–562. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1354068816642803>
- Dinan W. Lobbying transparency and the 'actually existing' European public sphere. *Paper presented at the 1st Global Conference on Transparency Research*, Rutgers University, 2011. URL: http://spaa.newark.rutgers.edu/images/stories/documents/Transparency_Research_Conference/Papers/Dinan_William.pdf.
- Drutman L., Teles S. A New Agenda for Political Reform Instead of trying to weaken the pressure of corporate money in Washington, let's try strengthening Congress's capacity to resist it. *Washington*

- Monthly*. February 22, 2015. URL: <https://washingtonmonthly.com/2015/02/22/a-new-agenda-for-political-reform/>
- Dür, A., P. Bernhagen, D. Marshall. Interest Group Success in the European Union: When (and Why) Does Business Lose? *Comparative Political Studies*. 2015. Vol. 4, Is. 8. P. 951–983. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0010414014565890>
- Dweck J. Mamas, Don't Let Your Daughters Grow up to be Lobbyists. *SLATE. The XX factor*. Aug 20, 2010. URL: <https://slate.com/human-interest/2010/08/mamas-dont-let-your-daughters-grow-up-to-be-lobbyists.html>
- Esser C., Holman C. Gift Rules for Congress. *PublicCitizen*. August 9, 2019. URL: <https://www.citizen.org/article/gift-rules-for-congress/>
- Hanegraaff M., Poletti A. The Rise of Corporate Lobbying in the European Union: An Agenda for Future Research. *JCMS (Journal of Common Market Studies)*. 2021. Vol. 59. No. 4. pp. 839-855.
- Holman C., Luneburg W. Lobbying and Transparency: a Comparative Analysis of Regulatory Reform. *Interest Groups & Advocacy*. 2012. Vol. 1. P.75–104. URL:<https://link.springer.com/article/10.1057/iga.2012.4> (дата звернення: 10.06.2023).
- Holmes N., Lithwick D. The Federal Lobbying System: The Lobbying Act and the Lobbyists' Code of Conduct. *Publication No.2011-73-E*. Revised on: 2020-04-28. URL: https://lop.parl.ca/sites/PublicWebsite/default/en_CA/ResearchPublications/201173E
- Holyoke T. *Interest Groups and Lobbying: Pursuing Political Interests in America*. New York: Routledge, 2021. 390 p.
- Justice Against Corruption on K Street Act of 2018 Public Law 115-418. U.S. *Government Publishing OfficeBills and Statutes*. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/COMPS->
- Kiely K. P. *U.S. Foreign Policy Discourse and the Israel Lobby. The Clinton Administration and the Israeli-Palestinian Peace Process*. New York: Palgrave Macmillan Cham, 2017. 270 p. DOI:<https://doi.org/10.1007/978-3-319-52986-8>
- Klüver H. *Lobbying in the European Union: Interest Groups, Lobbying Coalitions, and Policy Change*. Oxford University Press. 2013. 320 p. DOI: <https://doi.org/10.1111/padm.12231>
- Lapira T., Thomas H. Revolving door lobbyists and interest representation. *Interest Groups & Advocacy*. 2014. Vol. 3, Is. 1. URL: https://www.researchgate.net/publication/263222815_Revolving_door_lobbyists_and_interest_representation
- Levine A., McDonald N. New Lobbying Legislation in Force in New Brunswick. *Blakes*. April 10, 2017. URL: <https://www.blakes.com/insights/bulletins/2017/new-lobbying-legislation-in-force-in-new-brunswick>
- Lobbying in the European Community* / Eds. by Sonia Mazey and Jeremy Richardson. Nuffield European Studies, Oxford: Oxford University Press. 278 p.
- Lobbying in the European Union: Current Rules and Practices*. Working Paper / Constitutional Affairs Series; Wilhelm Lehmann, Lars Bosche. Luxemburg: European Parliament, 2003. 58 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2003/329438/DG-4-AFCO_ET\(2003\)329438_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2003/329438/DG-4-AFCO_ET(2003)329438_EN.pdf)
- Lofgren M. *Anatomy of the Deep State*. URL: <http://billmoyers.com/2014/02/21/anatomy-of-the-deep-state/#1>
- Lowery D., Marchetti K. You Don't Know Jack: Principals, Agents, and Lobbying. *Interest Groups & Advocacy*. 2015. Vol.1, Is. 2. P. 139–170.
- Matthews D. The Great Money-in-Politics Myth. *Vox*. Feb. 9, 2016. URL: <https://www.vox.com/2016/2/9/10941690/campaign-finance-left>
- Mayer T. Podesta's downfall sends shock waves through R street. *Politico*. October 31, 2017. URL:<https://www.politico.com/story/2017/10/31/tony-podesta-lobbyists-mueller-manafort-244389>
- McFarland A.S. *Common Cause: Lobbying in the Public Interest* NJ: Chatham House. 1984. 212 p.

- McGrath C. *Lobbying in Washington, London, and Brussels: The Persuasive Communication of Political Issues*. Lewiston, NY: Edwin Mellen Press, 2005. 365 p.
- McGrath C. The Ideal Lobbyist: Personal Characteristics of Effective Lobbyists. *Journal of Communication Management. JCOM*. December, 2005. Vol 10, Is. 1. P. 67-79.
- McGrath C., Harris P. The Creation of the U.S. Lobbying Industry / *Handbook of Political Management*. Eds. by D.W. Johnson. New York: Routledge, 2008. P. 407–419.
- Mihut L. Lobbying in the United States and the European Union: New Developments in Lobbying Regulation. November 2008, Romanian Journal of European Affairs. Vol.8. No. 4. P. 5-17. URL: https://www.researchgate.net/publication/45601551_Lobbying_in_the_United_States_and_the_European_Union_New_Developments_in_Lobbying_Regulation
- Nesterovych V. EU standards for the regulation of lobbying. *Prawa Człowieka*. 2015. № 18. P. 98-106.
- Pera A., Salerno F. At a glance: government lobbying in Italy. *Lexology*. Gianni & Origoni. April 7, 2021. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=91b9b64a-074e-4f05-9917-f26b1ae21128>
- Pross P. Roadworks: Assessing the Progress of Canada's Lobbying Laws. *Influencing BC*. Septemder, 2012. P. 4. URL: <https://www.lobbyistsregistrar.bc.ca/handlers/DocumentHandler.ashx?DocumentID=99>
- Schiff E., Seufer K., Whitesell A. Agency Problems and Interest Representation: An Empirical Analysis of the Costs of Lobbying. *Interest Groups & Advocacy*. 2015. Vol. 4, Is.3. P. 225–248.
- Statsch P., Berkhout J. Lobbying and Policy Conflict: Explaining Interest Groups' Promiscuous Relationships to Political Parties. *Interest Groups & Advocacy*. 2020. Vol. 9. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.1057/s41309-019-00072-x>
- Sutton S., Butler K. *Lobbying Review – Chance for Industry Leadership*. April 06, 2023 URL: <https://www.russellmcveagh.com/insights/april-2023/lobbying-review-chance-for-industry-leadership>
- Turks in Germany still lack a sense of belonging. *Deutsche Welle*. 20 October, 2016. URL: <https://www.dw.com/en/turks-in-germany-still-lack-a-sense-of-belonging/a-36199779>
- Victor J. N. The Role of Organized Interest Groups in American Politics. From the Lecture Series: Understanding The US Government. *WondriumDaily*. August 7, 2021. URL: <https://www.wondriumdaily.com/the-role-of-organized-interest-groups-in-american-politics/>
- Warmbrodt Z. Warren Proposes Sweeping Crackdown on Lobbying. *Politico*. August 21, 2018. URL: <https://www.politico.com/story/2018/08/21/elizabethwarren-lobbying-crackdown-745261>
- Wheaton S. Network now, clients later: Lobbyists are in Ukraine eyeing post-war contracts. *Politico*, July 7, 2023. URL: <https://www.politico.eu/article/network-clients-lobbyists-ukraine-eying-post-war-contracts/>

15. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- Annual report on the functioning of the Transparency Register 2023 / Transparency Register Management Board. Brussels : European Parliament, Council of the European Union, European Commission, 2023. 38 p. URL: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/files/transparency-and-ethics/lobby-groups/en-annual-report-on-the-operations-of-the-transparency-register-2023.pdf> (дата звернення: 25.08.2025).
- ALTER-EU. Transparency still out of sight on the registry's second anniversary. 23 June, 2010. URL: <http://www.alter-eu.org/press-releases/2010/06/23/eu-lobby-register-at-2-year-anniversary>
- Capital Hill Group web-site URL: <http://capitalhillgroup.ca/our-team>.
- CETA and Corporate Lobbying. URL: <http://canadians.org/sites/default/files/publications/CETA-corporations-1010.pdf>.
- CoE. CDL-AD(2013)011-e Report on the Role of Extra-Institutional Actors in the Democratic System (Lobbying) Adopted by the Venice Commission at its 94th Plenary Session (Venice, 8-9 March 2013). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2013\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2013)011-e)
- CoE. GRECO. Corruption Prevention: Members Of Parliament, Judges and Prosecutors. Conclusions and Trends. GRECO. Council of Europe 4th Evaluation Round. 2017. 40 p.

URL: <https://rm.coe.int/corruption-prevention-members-of-parliament-judges-and-prosecutors-con/16807638e7>

- CoE. Legal Regulation of Lobbying Activities in the Context of Public Decision Making Recommendation CM/Rec(2017)2 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 22 March 2017 and explanatory memorandum. 2017. 37 p. URL: <https://rm.coe.int/legal-regulation-of-lobbyingactivities/168073ed69>
- Council Decision (EU) 2021/929 of 6 May 2021 on the regulation of contacts between the General Secretariat of the Council and interest representatives. ST/5703/2021/INIT. OJ L 207, 11.6.2021, p. 19–21 URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2021/929/oj> (дата звернення: 12.06.2022).
- CoE. GRECO. 21st General Activity Report (2020) of the Group of States against Corruption (GRECO) Anti-corruption trends, challenges and good practices in Europe & the United States of America Adopted by GRECO (March 2021)/ Justice Commissioner Didier REYNDEERS, European Commission. 53 p. URL: <https://rm.coe.int/21st-general-activity-report-greco-2020/1680a2173c>
- CPI 2020: Western Europe & European Union. *Transparency International*. 28 January, 2021. URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-western-europe-eu>
- CPI. Corruption Perceptions Index (Індекс сприйняття корупції). *Transparency International*. 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
- EC. Consultation process. Civil society organisations participate in consultation processes to monitor the implementation of the EU Anti-racism action plan 2020-2025. *European Commission*. URL: <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/consultation-proc>
- EC. EU. Guidance on the avoidance and management of conflicts of interests under the Financial Regulation. 7 April 2021. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/protection-eu-budget/conflict-interest_en
- EC. European Commission. Eurobarometer 65. Brussels, Belgium: European Commission. 2006. URL: <https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/survey-series/standard-special-cb/study-overview/eurobarometer-652-za-4506-mar-may-2006>
- ECEU. Agora. Portal for Parliamentary Development. URL: <https://www.agora-parl.org/history>
- EU. The EU's lobby league table : Tech, Banking, Energy, Chemicals dominate. 24.02.2025. Corporate Europe Observatory. URL: <https://corporateeurope.org/en/2025/02/eus-lobby-league-table> (дата звернення: 25.08.2025).
- EU. Code of Conduct annexed to the Interinstitutional Agreement. Last update: 07.02.2023. URL: https://ec.europa.eu/transparencyregister/public/staticPage/displayStaticPage.do?locale=en&reference=CODE_OF_CONDUCT
- EU. Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law. Document 32019L1937 / Legal act. *OJ L* 305, 26.11.2019. P. 17–56.
- EU. European Parliament. Transparency: key MEPs to declare meetings with lobbyists, 2019. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20190124STO24226/transparency-key-meps-to-declare-meetings-with-lobbyists>.
- EUEU. Interinstitutional Agreement of 20 May 2021 between the European Parliament, the Council of the European Union and the European Commission on a mandatory transparency register. OJ L 207. 11.6.2021. pp. 1–17. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/lobbying-regulation-the-eu-mandatory-transparency-register.html> (дата звернення 27.03.2025).
- EU. Joint Transparency Register Secretariat. Transparency Register Implementing Guidelines, 2020. URL: http://ec.europa.eu/transparencyregister/public/openFile.do?fileName=guidelines_en.pdf. (дата звернення 25.04.2025).
- EU. Lobbying in the European Union: Current Rules And Practices. Constitutional Affairs Series. Working Paper W. Lehmann (with the assistance of Ms Anita Tušar, Robert Schuman) and L.Bosche. AFCO 104 EN 04-2003. Luxembourg, European Parliament,

2003. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2003/329438/DG-4-AFCO_ET\(2003\)329438_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2003/329438/DG-4-AFCO_ET(2003)329438_EN.pdf)
- EU. Lobbying regulation — the EU mandatory transparency register. 29.09.2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/lobbying-regulation-the-eu-mandatory-transparency-register.html>
- EU. Report on the Code of Conduct Governing Lobbyists Committee on the Rules of Procedure, the Verification of Credentials and Immunities. Rapporteur: Mr Glyn Ford. 21 March 1997. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-4-1997-0107_EN.html
- EU. Transparency Register / The European Parliament, the Council of the European Union, and the European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/transparencyregister/public/homePage.do>
- EurActiv. URL: www.euractiv.com/Article?tcmuri¼tcm:29-136454-16&type¼News (дата звернення: 08.07.2022).
- Global Corruption Barometer. *Transparency International*. 2023. URL: <https://www.transparency.org/en/gcb>
- Global Corruption Barometer. URL: https://images.transparencycdn.org/images/2013_GlobalCorruptionBarometer_EN_200525_112757.pdf
- Governmental Decree (50N/A2013 (II.25)) on the system for management of integrity in administrative bodies and rules of procedure for reception of lobbyists. URL: https://corruptionprevention.gov.hu/accessibility/download/7/ce/02000/Governmental%20Decree%2050_2013.pdf
- GRECO. Fourth Evaluation Round. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges, and prosecutors. Interim Compliance Report Ukraine. Adopted by GRECO at its 93rd Plenary Meeting (Strasbourg, 20-24 March 2023) URL: <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/1680aaa790>
- Influence Map. Corporate lobbying: how companies really impact progress on climate, 2020. URL: <https://influencemap.org/climate-lobbying>
- Lobby Control. Party accounts: tell who the donations are from. 2020. URL: <https://www.lobbycontrol.de/2020/03/rechenschaftsberichte-der-parteien-sag-von-wem-diespenden-sind>.
- Lobbying Disclosure Act Guidance*. Effective January 1, 2008. Last Revised February 28, 2021. URL: https://lobbyingdisclosure.house.gov/amended_lda_guide.html (дата звернення: 27.04.2022).
- Lobbying Disclosure Act*. Public Law 104-65-Dec. 19, 1995 109 Stat. 691 Public Law 104-65 104th Congress 109 Stat. 691. As Amended Through P.L. 117-286, Enacted December 27, 2022. URL: <https://lobbyingdisclosure.house.gov/lda.html> (дата звернення: 28.04.2025).
- Lobbying in Europe: Hidden Influence, Privileged Access*. Report of the Transparency International. April 15, 2015. 68 p. URL: <https://www.transparency.org/en/publications/lobbying-in-europe>
- Lobbying Regulations and Civil Society Organisations. *Transparency international. The Anti-Corruption Knowledge Hub*. October 18, 2023. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/helpdesk/lobbying-regulations-and-civil-society-organisations>
- Lobbying: Access and Influence in Whitehall. House of Commons. *Public Administration Select Committee. First Report of Session 2008-09*. Vol. I. London, 2009. 80 p
- OECD. Experiences. Paris: OECD Publishing, 2004. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264104938-en>.
- OECD. *Financing Democracy: Funding of Political Parties and Election Campaigns and the Risk of Policy Capture*. Paris : Paris: OECD Publishing, 2016. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264249455-en>.
- OECD. *G20/OECD Principles of Corporate Governance*. Paris: OECD Publishing, 2015. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en>. (дата звернення: 16.03.2023).

- OECD. *Lobbying in the 21st Century. Transparency, Integrity and Access*. OECD Publishing, Paris, May 20, 2021. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/c6d8eff8-en/index.html?itemId=/content/publication/c6d8eff8-en>
- OECD. *Lobbying*. 2022. URL: <https://www.oecd.org/corruption/ethics/lobbying/>
- OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Vol. 1: Increasing Transparency through Legislation*. Paris: OECD Publishing, 2009. 164 p. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264073371-en>.
- OECD. *Lobbyists, Governments and Public Trust, Vol. 3: Implementing the OECD Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. Paris: OECD Publishing, 2014. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264214224-en>. (дата звернення: 12.03.2023).
- OECD. *Managing Conflict of Interest in the Public Service: OECD Guidelines and Country*. Paris: OECD Publishing, 2014. URL: <https://www.oecd.org/gov/ethics/conflict-of-interest/> OECD. *OECD Public Integrity Handbook*. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/ac8ed8e8-en>.
- OECD. *OECD Recommendation of the Council on Public Integrity*. Paris: OECD Publishing, 2017. URL: <http://www.oecd.org/gov/ethics/OECD-Recommendation-Public-Integrity.pdf>. OECD. *Post-Public Employment: Good Practices for Preventing Conflict of Interest*. Paris: OECD, 2010. 107 p.
- OECD. *Preventing Policy Capture: Integrity in Public Decision Making*. OECD Public Governance Reviews. Paris: OECD Publishing, 2017.
- OECD. *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. OECD/LEGAL/0379. Paris: OECD Publishing, 2023. 11 p.
- OECD. *Regulating Corporate Political Engagement. Trends, challenges and the role for investors*. OECD Public Governance Policy Papers No.13. 2022. 55 p.
- OECD. *10 Principles for Transparency and Integrity in Lobbying / Transparency and integrity in lobbying*. Paris: OECD Publishing, 2013. 6 p.
- OECD. *Recommendation of the Council on Principles for Transparency and Integrity in Lobbying*. OECD/LEGAL/0379 та C/M(2010)3/PROV. February 18, 2010. URL: https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0379?_ga=2.80245783.1899335524.1665248008-1431016265.1665248008
- PACE. *Lobbying in a democratic society* (European code of good conduct on lobbying): Recommendation 1908 (2010). Rec. 1908 26/04/2010. Doc.12438
- PACE. *Lobbying in a democratic society / European Code of Good Conduct on Lobbying / Recommendation PACE Assembly debate on 26 April 2010*. Doc. 11937. Text adopted on 26 April 2010.
- The European Transparency Initiative and ALTER-EU / ALTER-EU Coalition the Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation (ALTER-EU) URL: <https://www.alter-eu.org/about/coalition>
- The Global Initiative for Fiscal Transparency (GIFT). URL: <https://fiscaltransparency.net/about/>
- The Group of States against Corruption (GRECO). URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/what-is-greco>
- Transparency International Deutschland e.V. (Transparency Germany). URL: <https://www.transparency.de/en>
- Transparency International. *Open Governance Standards to Promote Citizen Empowerment and Participation*. February, 2013. 11 p.
- Transparency International. *The Anti-Corruption Knowledge Hub*. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/>
- Transparency of Lobbying in Member States. Comparative Analysis. Brussels: EU. 2019. 47 p. URL: <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/Lobbying-transparency-comparative-analysis.pdf>
- Transparency of Lobbying, Non-Party Campaigning and Trade Union Administration Act 2014 / UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2014/4/contents/enacted/data.htm>
- Venice Commission. *Report on the Role of Extra-Institutional Actors in the Democratic System (Lobbying)*. Study 590/2010. CDL-AD (2013) 011Or.Eng. Strasbourg, 22 March 2013. 20 p.

EC. EU. Communication from the Commission - Follow-up to the Green Paper "European Transparency Initiative" {SEC(2007) 360}. COM/2007/0127 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52007DC0127>